

МУҲАББАТ ҲИСЛАРИ БОСҚИЧЛАРИНИНГ ГЕНДР ХУСУСИЯТЛАРИ

Ахмедов Бахтиёр Турсунович, ТерДПИ Психология кафедраси
катта ўқитувчиси

Е-

mail:bahti2225@umail.uz

Аннотация: Ушбу мақолада севги-муҳаббат тушунчаларининг ўзига хос томонлари шарқ мутафаккирларининг дурдона маълумотлари ва ғарб мамлакатлари тадқиқотчиларининг фикр мулоҳазалари билан бойитилган ва батафсил ёритиб ўтилган.

Калит сўзлар: ҳаёт, меҳр, садоқат, севги-муҳаббат, ҳиссиёт, юксак муносабат, физиологик инстинкт, қудратли, ёқимли ва ёрқин фазилатлар.

Севги – нафақат буюк сўз, балки бетакрор инсоний ҳиссиёт ҳамдир. У ҳаётнинг маъноларини ўзида акслантирган ҳаётбахш туйғу. Инсоннинг ҳаёти давомида севги ва муҳаббат ҳисларининг пайдо бўлиши, бундай инсоний соф ва гўзал муносабатлар у билан ёндош яшаши унинг тақдирига битилган табиатнинг бетакрор тухфасидир. Маълумки, ижтимоий фикрлар тарихида муҳаббатга турлича маъно берилган. Юнонистонда муҳаббатни кишилар ва табиат устидан ҳукмронлик қилувчи афсонавий куч деб тушунганлар, натижада муҳаббат худоси - Эрос (Eros) ҳақида тасаввурлар вужудга келган. Эмпедокл муҳаббатни оламни - инсонлар ва табиат ҳодисаларини уюштириб, бирлаштириб турувчи омил деб қараган, Платон муҳаббатни 2 турга - ҳиссий муҳаббат ва ақлий муҳаббатга ажратади. Унинг фикрича, ҳиссий муҳаббат ташқи гўзалликни ҳис қилишдан ҳосил бўлади ва муҳаббатнинг қуйи босқичини ташкил этади. Ақлий муҳаббат эса гўзалликни кенг маънода - ахлоқий-эстетик, илмий тушунишдан пайдо бўлади. У ақлий (маънавий) муҳаббатни устун қўяди.

Жумладан, шарқ олими Абу Али Ибн Сино ўзининг “Донишманднома” асарида ҳар бир киши бахтли бўлиши учун ўзидаги ахлоқи, одоби, юриш-туриши ва атрофдагиларга муносабатини ижобий қилиши кераклигини уқтиради. Буюк олим Абу Али ибн Сино ўз асарларидан бирида кучли муҳаббатни изоҳлар экан, уни касаллик сифатида таърифлайди ва «даволаниш» йўллари кўрсатиб ўтади: муҳаббат ўтида қийналиб азоб чекаётган икки қалбни бирлаштиришни маслаҳат беради. Шунингдек у яна маълум объектив сабабларга кўра, яъни динидаги, саломатлигидаги, ёши ва ижтимоий келиб чиқишидаги ва шу каби тафовутларга асосланиб қалбларни бирлаштириш имкони бўлмаса, унда одамнинг руҳий хусусиятларига кўра турлича даво чораларни қўллашни тавсия этган. Масалан, ҳиссиётни бошидан кечираётган одамни севгилисидан совутиш, ҳиссиётни

заифлаштириш, ҳиссиётни бошқа шахсга кўчириш, чалғитиш, органик эҳтиёжларни қондириш орқали муҳаббат ҳисларни сусайтириш шулар жумласидандир.

Юсуф Хос Ҳожиб назарида, муҳаббат мустаҳкам оилавий турмуш, ижтимоий такомилнинг заминидир.

Ўз даврининг фасоҳат шоҳи ҳисобланган Лутфий ўзининг ғазалларида севгини турли кўринишларда ифодалаган бўлиб, унинг фикрича, муҳаббат инсонни кадрлаш, садоқат ва вафодорлик каби ҳислари билан чамбарчас боғлиқ тушунчадир.

Алишер Навоий муҳаббатни 3 турга: эркак билан аёл никоҳида амалга ошадиган жинсий муҳаббатга, умуман инсонлар ўртасидаги муносабатларда намоён бўладиган муҳаббатга, Аллоҳга бўлган муҳаббатга ажратади. Унингча, муҳаббат – севги, меҳр, яқинлик ва садоқат ҳисси. Ишқнинг мартабаларидан бири, яъни ёмон феъллардан покланиб, яхши ва гўзал хулқлар ва севгилига яқинлашмоқ, унга лойиқлик. Муҳаббат «ҳибба» ўзагидан яралган сўз бўлиб, «устига тупроқ тортилган уруғ» маъносини англатади. Ҳаётнинг асли ва асоси ана шу уруғда бўлганидек, диний, маънавий ва руҳоний ҳаётнинг уруғи, илдири ва дарахти ҳам муҳаббатдир.

Европада муҳаббат муҳим ижтимоий ҳиссиёт сифатида табиатни ўрганишга, шахснинг гармоник такомиллигига хизмат қилувчи куч сифатида талқин қилинади. Жумладан, Австриялик психолог З.Фрейд муҳаббатни физиологик инстинкт деб билди ва ота-оналик, фарзандлик меҳри ҳам шу инстинктнинг айрим кўринишларидан деб ҳисоблади.

Л.Я.Гозман ўз тадқиқот ишларида эротик севгининг ўзига хос ўзгарувчан ҳодиса эканлигига эътибор қаратади. Одатда у объектнинг ташқи жозибadorлиги туйғули пайдо бўлиб, жисмоний жалб қилиш эвазига мавжуд дўстлик ҳислари мустаҳкам севгига айланиши ёки барбор бўлиши мумкин.

Севги тушунчасини таҳлил қилиб, бу туйғунинг барча кўп қиррали ва ноаниқлигини қайд этмаслик мумкин эмас. Бу ҳақда Ла Рошфуко шундай ёзади: “Севги битта, лекин унинг минглаб сохталари бор”.

Табиатда мавжуд бўлган ҳар бир севги фақат у бошда эмас, юракдан ҳис қилинсагина чин ва гўзалдир. Шу билан бирга севги, фақат ўзига қарши бўлган гуноҳдан ташқари барча гуноҳларни кечиришга қодир бўлган қудратли туйғу ҳамдир. Севги ҳудди оловга ўхшаб тиним билмайди бироқ, шундай бўлса-да у умидсизлик ёки қўрқув домига тушиши биланоқ сўнади. Севги ўзида энг нозик ва пинҳоний туйғуларни ҳис этади. Шунинг учун бўлса керак айрим севган инсонлар ўзларининг севги ҳисларини эҳтиёт қилишга, пинҳон тутишга астойдил интиладилар, авайлаб асрайдилар.

Севги ёки муҳаббатнинг хусусияти сифатида яна шуни айтиш керакки, у – кишининг бирор шахсга ёки кишилар гуруҳига, ғояга ёки амалий фаолиятга нисбатан интим ва кучли туйғусидир. Севги нафратнинг акси, шахс ички дунёсининг энг эркин ифодаси сифатида юзага келади. Муҳаббат туйғусининг улуғворлиги ва мураккаблиги шундаки, унда биологик ва

маънавий, шахсий ва ижтимоий, умумий ҳолатлар бамисоли бир нуқтага тўпланади ва қуйидаги босқичларни ўз ичига қамраб олади.

Ҳаёти давомида тўлақонли севги - муҳаббатни ҳис этган ҳар бир инсон муҳаббатнинг бошланғич, алангаланган ва ўзаро ҳурмат босқичларини босиб ўтади.

Бошланғич босқич ҳақиқий, истиқболи порлок, бир умрлик соф муҳаббатнинг бошланиши ёки аксинча шунчаки бир ҳавас бўлиши ёки умри қисқа севгининг бирор-бир кўриниши бўлиши мумкин. Мазкур босқич муҳаббатнинг «агаре» турининг бошланиши ёки «людус» турининг ўзгинаси бўлиши мумкин.

Биринчи босқич кўп кишиларда кузатилади ва иккинчи босқичга ўтмасдан сўниб қолади. Муҳаббатнинг бу босқичи эстетик дидимизга бирмунча тўғри келадиган, эстетик ва жинсий эҳтиёжларни қондириш (жинсий яқинлик шарт эмас) мумкин бўлган икки жинсни маълум вақтгача бўлган ўзаро муносабати натижасида юзага келадиган ҳиссиётдир. Бу кўпинча муҳаббатнинг «lyudus» турини ташкил қилади. Лекин кўчада учратиб, бирдан ёқтириб қолиш каби ҳолларни биринчи босқичга киритиб бўлмайди.

Биринчи босқични нисбатан тезроқ босиб ўтган қизлар учун иккинчи босқич йигитлардагига нисбатан узок давом этади. Жинсий ҳаёт кечириш билан ҳис-туйғулар йигитлар учун оила қургандан сўнг пайдо бўладиган янгилик эмас, чунки уларнинг баъзилари уйланмасдан олдин ҳам анча-мунча тажрибага эга бўладилар.

Иккинчи, яъни алангаланган босқичдан биринчи босқичга қайтилмайди. Иккинчи босқичдан фақат учинчи - ўзаро ҳурмат босқичига ўтиш мумкин холос. Демак, фақат биринчи босқичгина қайтиш характериға эга, иккинчи босқичдан бошлаб ҳиссиёт ортга қайтмас хусусият касб этади. Фақат маълум сабабларга кўра бу босқичлар «тез» босиб ўтилиши мумкин. Бу айниқса, ёшлиқда илк севги - муҳаббатни бошдан кечиришда ёки бирдан севиб қоладиган енгил табиатли кишиларда учраши мумкин. Буни бирдан аланга олиб тез сўнган гулханга ўхшатиш мумкин.

Учинчи босқич иккинчи босқичдан ҳиссиётнинг кучи ва ташқи ифодаланишининг бирмунча сусаяйиши билан муҳаббат объектини идеаллаштирган тарзда эмас, балки севгилсининг шахсидаги ютуқ ҳамда камчиликларини объектив идрок қилиниши билан фарқ қилади.

Одатда ёш оилаларда шундай вақтда эр-хотин орасида келишмовчиликлар кўпаяди ва кўпчилик ёшлар бундай вазиятда оиладан четда янги севги-муҳаббат объектини қидириб қолишади. Айрим оилалар эса бу ўзгаришларни нотўғри талқин этиб, ажралиб ҳам кетишади. Шунинг учун ёшлар муҳаббат ҳисларини турли босқичларда бўладиган ўзгаришларни олдиндан билишлари ва ўз ҳиссиётларини олдиндан қурбон қилмасликлари керак.

Учинчи босқич умрнинг охиригача давом этиши ёки турли ва четдан бўладиган таъсирларга кўра барҳам топиши мумкин.

Иккинчи босқич конкрет севгилиси билан бир маротаба бошдан кечирилиб шу шахс билан иккинчи босқичга қайтиш бўлмайди.

Алангаланган босқични одам ўз ҳаётида бир неча маротаба ҳис этиши мумкин, аммо ҳар бирида янги севги бўлади.

Учинчи босқични узоқ йиллар давомида бирга яшаган оилаларда кузатиш мумкин. Бунда эрнинг хотинига ёки хотиннинг эрга бўлган ҳиссиёти кескин кучаяди. Яъни инсон ҳиссиёти умрнинг айрим ёшларида кўтарилиши ёки мўътадил давом этиши кабилар кузатилади. .

Севги, меҳр, садоқат даражасидаги муҳаббат одамлар ва ҳайвонларнинг генетик дастурида мавжуд бўлган биологик ҳодиса сифатида ўздан авлод қолдириш, уни ҳаётга тайёрлашга қаратилган кучли ҳис-туйғунинг намоён бўлишидир. Шунингдек, оилавий муносабатларнинг поклиги сабабини болаларнинг оиладаги хулқ-атвори, уларнинг маънавий камолотини мустаҳкамлаш ва кўп ҳолларда ота-оналар ва уларнинг фарзандлари ўртасидаги муҳаббатли муносабатла акс эади.

Дарҳақиқат, муҳаббат фақат икки жинснинг бирлашишига бўлган кучли эҳтиросдан иборат бўлибгина қолмай, айна чоғда у одамнинг ота-онаси, қариндош-уруғлари, яқин кишилари, дўстлари, кўни-кўшнилари, ўқув ва меҳнат жамоалари, ўз халқи ва Ватани ҳамда умуман башарият билан руҳан яқинлашишнинг кучли воситаси ҳамдир. Муҳаббат туфайлигина индивид гўзал феъл-авторни, хулқни ўзида гавдалантириб, муайян жамоа ва жамият олдида юксак кадр топади, бошқаларда ўзига нисбатан самимий меҳр-оқибатни уйғота олади. Шунинг учун ҳам билиш назариясида муҳаббат олам ва одам муносабатларини англаш жараёнининг бошланиши ва шарт-шароити ҳам ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Narbasheva, M. A. (2021). The importance of pedagogical and psychological literacy of parents in preparing children for school education. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(1), 728-732.
2. Ахмедов, Б. Т. (2020). ВЛИЯНИЕ СРЕДЫ НА ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ СТЕРЕОТИПОВ В СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЯХ. *Проблемы современной науки и образования*, (1), 105-107
3. Akhmedov, B. (2022). Psychological characteristics of feelings of love. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(6), 1467-1470.
4. Akhmedov, B. T. (2021). The Family as the Basic Unit of Society. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 8(12), 201-204.
5. Akhmedov, B. T. (2021). THE ROLE OF A HEALTHY LIFESTYLE IN STRENGTHENING FAMILY RELATIONS. In *WORLD SCIENCE: PROBLEMS AND INNOVATIONS* (pp. 277-279).

6. Eshmurodov, O. (2022). ҚАЙНОНА ВА КЕЛИН ЎРТАСИДАГИ МУНОСАБАТЛАРНИНГ БОЛАЛАР ТАРБИЯСИГА ТАЪСИРИ . Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 2(6). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/7431>
7. Нарбашева, М. А.(2021). МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРНИНГ ОИЛА ҲАҚИДАГИ ТАСАВВУРЛАРИНИ ЎРГАНИШ. Педагогика ва психологияда инновациялар. (6), 94-101
8. Eshmurodov, O. (2022). ЎЗБЕК ОИЛАСИ МУСТАҲКАМЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ЎРНИ . Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 2(6). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/7449>
9. Ахмедов, Б. Т. (2021). СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИ ОИЛА ФАРОВОНЛИГИНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ СИФАТИДА: DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.27.84.079> Ахмедов Бахтиёр Турсунович, Термиз давлат университети Педагогика институти “Психология” кафедраси катта ўқитувчиси. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (1-Махсус сон), 32-38.
10. Norbosheva, M. (2022). О ТЕХНИКЕ НАЧАЛА РАЗГОВОРА С КЛИЕНТОМ В ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ КОНСУЛЬТИРОВАНИИ. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 2(6). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/7456>
11. Majidov, J. (2021). ШАХСГА ТИЗИМЛИ ЁНДАШИШДА ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ЎРНИ. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, (3). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/4325>
12. Majidov, J. (2021). ЁШЛАРНИНГ ОИЛАВИЙ ҲАЁТ ҲАҚИДАГИ ТАСАВВУРЛАРИ ВА ОИЛАВИЙ ҲАЁТДАН ҚОНИҚИШ УЙЎНЛИГИ МАСАЛАЛАРИ. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 1(1).
13. Жасур, М. (2022). ГЕНДЕР УСТАНОВКАЛАРИ ВА ИЖТИМОЙЛАШУВ ЖАРАЁНИНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИГИ. *Involta Scientific Journal*, 1(6), 69-77.
14. Мажидов Жасур, & Ҳамдамов Ҳайдарбек. (2022). ШАХСГА СТРУКТУРАВИЙ ЁНДАШИШДА ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ЎРНИ. *Involta Scientific Journal*, 1(7), 138–148. Retrieved from <https://involta.uz/index.php/iv/article/view/255>
15. Маджидов, Д. Б., & Шарофиддинов, А. (2017). Социальный интеллект как совокупность способностей, обеспечивающих адаптацию личности в обществе. In *Актуальные вопросы современной психологии* (pp. 22-24).
16. Ҳайдарбек Ҳамдамов. (2022). ХУШҲОЛЛИКНИНГ ТУЗИЛИШИ ВА АҲАМИЯТИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР. *EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH*, 2(12), 533–538. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7337673>